

IDŐ ÉS VALÓSÁG

„Vajdaságiak segítetek!...”

Horvátországi barátaim elküldték nekem az Eszéken megjelenő Magyar Néplap néhány számát. Különbözik nem jutottam volna hozzá, mert nálunk ez az újság nem kapható. De mondom, elküldték s én ezúton mondom köszönetet érte. Horvátország ide három óra kocsin, mert az ember csak átkel Bezdánánál a Dunán s a hegyoldalban mosolygó házak, a kisköszegi szőlőhegyek már Horvátországból néznek ránk. Pénteki napon a hetipiac nálunk tele van baranyai emberekkel, mivel a gyümölcsöt itt könnyebben vélik értékesíteni, szóval mondom, közel vannak hozzánk, csaknem a szomszédban, mégis most már egy külön világban, s ha az ember találkozik velük, érdeklődéssel kérdezheti, hogy mi újság náluk arrafelé — Horvátországban?

A jugoszláviai magyarságnak több mint négyötöde a Vajdaságban él. Ha magyarokról van szó, mindenki erre a vidékre gondol. Ez a mi kulturális központunk; itt jelennek meg a magyar újságok, könyvek, itt van a ma már komoly művészi eredményeket felmutató magyar színház, itt vannak a magasabb fokú magyar iskolák, népünk vezető emberei is itt élnek a legnagyobb számban, szóval a jugoszláviai magyarság szellemi életének jövője minden bizonnyal itt fog majd kibontakozni.

Engem leginkább az ilyen baranyai gyümölcsöskocsik figyelmeztetnek, hogy élnek még magyarok az ország más részein is, akikkel talán törődniük kellene. A legtöbb magyar a Vajdaságon kívül a Horvát Népköztársaságban él. Kisköszegtől egészen Dárdáig népes falvakban, zárt közösségekben szorgalmas magyar parasztság dolgozik. Eszék körül négy szinmagyar falu: László, Kórógy, Haraszi és Rétfalu lakosságát még a középkorban telepítették s ez a magyarság kompaktabb egységeitől elszigetelt nép máig megőrizte ősi szokásait, hagyományait s az idősebb nemzedék a nyelvet is. Ha az erdői hegyekben járunk, egészen Dályáig találunk magyarokat, sőt a szlavóniai lankás vidéken túl Zágreb körül is. Egy bácskai kertészfaluból, Kupuszináról például emberöltők óta vándorolnak ki a magyarok Szlavóniába, ahol olcsóbb volt a föld, könnyebb az élet és a boldogulási lehetőség.

Egy-két évtized előtt a horvátországi magyarokkal éppúgy nem törődött senki, mint a Muraközben élő magyarsággal. Nem voltak lapjaik, nem voltak kultúregyesületeik, iskoláik is alig voltak. A horvátországi magyarok akkor már nem egy szinte természetes beolvadási folyamatnak voltak kitéve, mint az első világháború előtt, elnemzetlenedésüket az akkori hatóságok minden lehető módon sürgették is. A Monarchia idején a horvát katolikus egyházpolitika jelentette a legnagyobb veszélyt. Egész falvak magyarsága tért akkor át a magyarnyelvű református hitre. A kormány által fenntartott Julián-iskolák is a nemzetmentés céljából jöttek létre. De már tíz esztendővel ezelőtt tehetetlenül néztük a szórvány-

magyarság ritkulását, egész népi szigetek elnemzetlenítését a Dráva és a Száva vidékén.

A Kalangya 1940-es évfolyamában foglalkozott a szlavóniai magyarság fennmaradásának kérdésével és így írt: »A szlavóniai magyarság megmaradására nézve a tizenkettedik órában vagyunk. Az első nemzedék, mely ideköltözött, már kihalóban van, a második nemzedék, amely már itt született s ma 40—50 éves, még tud magyarul, de épp oly jól tud horvátul is, a harmadik nemzedék, mely nemsokára átveszi a szerepet, már jobban beszél horvátul, mint magyarul.«

»Nemrégem megkérdeztem egy szlavóniai magyar gazdát, hogy odahaza a család milyen nyelven beszél?«

— Hát kérem, itt a szobában magyarul, de odakint horvátul.

»Azt a ténnyt akarom benne felmutatni, hogy a szlavóniai magyaroknak a magyarsága már csak az élet ünnepi oldalát jelenti, de az életének mindennapi oldala már horvát.«

»Kérdeztem azután, hogy járatnak-e magyar újságot?«

— Járatom a Friss Újságot, de nem olvassa senki. Fel se bontjuk.

— Miért nem?

— Azért, mert én már nem látom olvasni, a fiaim pedig már nem tudnak magyarul olvasni.

»De azért ez az olvasni nemtudó, horvátul már jobban beszélő nemzedék is tudja, érzi és szenvedti azt, hogy ő magyar, s ha volna rá módja, még ma visszatelepülne Magyarországra.«

Ma, természetesen, már más a helyzet s a horvátországi magyarokkal együtt a szlavóniai magyarság is jobb helyzetbe került. Nemesak azért, mert a demokratikus államberendezés elismeri nemzetiségi jogait, hanem azért is, mert a felszabadulás után egy magyarok által jelentős számban lakott terület, Baranya is Horvátországhoz került. A lélekszám megnövekedésével felerősödött az ottani magyar népcsoport. A kultúregyesületek műkedvelői versenyén a baranyai falvak mellett, ha nem is kielégítő számban, de ott látjuk a szlavóniai magyarok egy-egy csoportját is. Mintha megindult volna a szellemi vércsere a Dráva két oldalán lakó magyarok életében. Kultúregyesületeik szövetségének Eszék a székhelye, ott futnak össze a horvátországi magyarok társadalmi és kulturális hálózatának szálai és egyetlen hetilapjuk is onnan próbálja felfogni a köztársaságban szétszórta élő magyar nép kívánságának, panaszainak s egyáltalán munkás élete mindennapi megnyilatkozásának hangjait. Érthető az izgalmas érdeklődés, mellyel ezt a lapot a kezembe vettem.

Azt hiszem nemcsak én voltam úgy a Magyar Néplappal, hogy átugrottam azokat a cikkeket, melyek a nagyvilág eseményeit tárgyalták, mert azokat más lapokban már előbb olvastam, de bizonyára így van vele az újság minden olvasója. A horvátországi magyarokról szeretne az ember megtudni minél többet.

De amit ebből a kis újságból megtud, az édeskevés. Az eszéki Magyar Néplap nem hordja ki a problémákat. Már a nemzeti fennmaradás problémáit gondolom. Az ember csak sejti, hogy az az egyénhány ember, aki ott a kulturális ügyeket irányítja, kemény harcra folytat a káderekért. Pápa Józsefnek, a horvátországi magyar kultúrszövetség titkárának van egy panaszos cikke a tanítóképzőbe iratkozó ifjúsággal kapcsolatban s abban egy félmondat: »...részünkről már többször elhangzott a felhívás: Vajdaságiak segítsetek!«

Én mindent ezen a megindító felhíváson keresztül olvastam. Azt, hogy Kisköszegen operettet adtak elő; hogy Mióca Samu pionír miként

segített kis pajtásán; az orahovici Kovács István tudósítását a gyermek-üdülőről és azt, hogy az idén végzett gyermekgondozónók között négy magyar leány is van.

Vajdaságiak segítsetek! — szölt felém a kiáltás minden sorból, abból a felhívásból is, hogy: »Olvassuk és terjesszük a Magyar Néplapot, a HNK-i magyarság egyetlen hetilapját.« Én ebben sem tudtam a szokványos előfizetési felhívást látni csupán. Mert érzem: az a néhány horvátországi magyar vezetőember tudatában van, hogy tengernyi a munka, hogy évtizedek mulasztásait pár esztendő alatt nem lehet pótolni.

S Vajdaságból nehezen jó a segítség. Mekkora áldozattal járt, hogy a szabadkai magyar színház eljuthatott Eszékre! Hogy itteni sajtónknak sikerült-e kiépíteni egy eleven hálózatot a horvátországi szórvány-magyarsággal, kaphatók-e a magyar könyvek mindenütt, ahol magyarok élnek s egyáltalán bekapcsoltuk-e az itteni magyarság nagyobb, erősebb szellemi áramkörébe az ottani magyarokat, azokat, akik népük sorsával törődni akarnak, akik szívükön viselik a Dráva két partján élő magyarság jövőjét? — ezek a kérdések töltnak fel bennem s nem tudok rájuk feleletet találni.

Úgy érzem, rengeteg kérdés vár megoldásra. És a mi segítségünk nélkül nehezen boldogulhatnak az ottani magyarok. Az nem elég, hogy néprajzi csoportokat szervezünk s kirajzunk pár napra, hogy feljegyezzük a veszendő népi kincseket. Előadásokat kellene szerveznünk, kultúr-csoportokat kivinnünk, amelyek nemcsak tanítani és szórakoztatni mennének, hanem nyitott szemmel szét is néznének, hogy meglássák: hol a legsürgősebb a segítség?

Tavaly olvastam, hogy Tito marsall fogadta a vörösmarti termelőszövetkezet küldöttségét s rajtuk keresztül is megszívlelendő szavakat intézett a jugoszláviai magyarsághoz. Ez azt bizonyítja, hogy az ottani magyarságnak van egy erős, fejlődőképes, a bácskainál talán korszerűbb gondolkodású paraszti rétege, amelyet nemcsak érdemes, de kötelességünk is nemzeti kiélési formájában támogatnunk. Jól tudom, hogy a horvátországi néphatóságok minden tőlük telhetőt megtesznek annak érdekében, hogy az ottani magyar lakosság szabadon ápolhassa anyanyelvét és nemzeti kultúráját. De a közvetlen segítséget, a lelkes, cselekvő értelmiségi kádert nem adhatják meg a magyaroknak, mert értelmisége annak a vidéknek alig van. Az a néhány tanító és haladószellemű pap nem győzheti a munkát. S kérdés, dolgoznak-e?

Két elbeszélővel is találkoztam a Magyar Néplap hasábjain. Az egyiket Fáber Ilonának hívják, a másikat Faragó Árpádnak. Vajdasági lapokban még sohasem láttam a nevüket, pedig megérdemelnék, hogy teret engedjünk nekik. S egyáltalán: hívjuk meg lapjainkhoz mindazokat, akik bánni tudnak a tollal s akiknek a horvátországi magyar népről mondanivalójuk van. Az ő kis lapjuk nem érzékelteti a mozgalmat, az erőfeszítéseket, melyeket néhány ember tesz az ottani magyar nép kulturális felemelése érdekében. Mert hisszük, hogy ilyen mozgalom van. Kell, hogy legyen! A problémák feltárása a mi sajtónk dolga is. Lehetőségeink nagyobbak ehhez.

S végezetül: a köztársaságok, a tartományok államtestünk szerves részei. Ez a test egyszerre lélekláz és egyformán cselekszik. Vérkeringése utat tör a zsibbadt tagokba is. A néprajzi és közigazgatási határok nem az elzárkózást, az elszigetelődést, hanem ellenkezőleg: az egészségesebb, hatékonyabb, egyforma cél felé törő cselekvést szolgálják.

Magyar nemzeti kultúránk ápolása, fejlesztése és továbbvitele sem szorítkozhatik csupán a Vajdaságra. A horvátországi magyarok kiáltása: Vajdaságiak segítsetek! — ne csak a fülünkbe jusson el, hanem a szívünkbe is.

Helyszíni tárgyalás

A teremben a zaj hirtelen elült. Az emberek kinyújtott nyakkal, tágrameredt szemmel néznek a terem középső ajtaja felé, amelyen most bevonulnak a bíróság tagjai. A vádlottak elfoglalják helyüket és megkezdődik a helyszíni tárgyalás. Az ügyész felolvassa a vádiratot. Az első sorban egy fekete ruhás, sovány parasztasszony ül, kihúzott derekával olyan, mintha karót nyelt volna. Zsebkendőjét szája elé tartva, szikkadt szemekkel néz az ügyészre. A vádlottak kicsit lehorgasztott fejfel ülnek; nem a félelem, inkább az illendőség látszik rajtuk. Az egyik ugyan keresztbeteszi a lábát s összekulcsolt kezével átfogja a térdét.

Hely: egy jugoszláviai magyar község; idő: 1951. augusztus vége. A tárgyalás szereplői, vagyis a vádlottak: a helyi népbizottság volt elnöke, titkára és az állami felvásárlás megbízottja. Továbbá a tanúk és a közönség.

A vádirat szerint a vádlottak visszaéltek hivatalos hatalmukkal és törvénytellenes cselekedeteket követtek el. Már 49 napot vizsgálati fogóságban töltöttek, most szabadról védekeznek.

A bíróság elnöke bejelenti, hogy mivel a vádlottak és a tanúk csak magyar anyanyelvükön beszélnek, a Btk. 5. szakasza és a Tartományi Főbizottság statútumának 43. szakasza értelmében a bíróság a tárgyalást a vádlottak anyanyelvén, tehát magyarul folytatja le.

Mielőtt a tárgyalás megkezdődött, a közönség egy részénél olyan volt a hangulat, mint valami forradalmi népitételnél.

— Majd ellátják a bajukat! — mondta egy kicsi, kövér asszony, s a szeme szikrát szórt.

— Lesz akasztás! Mán stuccolják a fákat, — hunyorított egy magas, pocakos ember s hüvelykujjával kibökött az utcára, ahol csakugyan nyesték az eperfák ágait.

Mit követett el hát ez a három ember?

A kötelező búza-beszolgáltatáshoz hozzácsaptak ki-kinek fél százalékos s az így kapott búzát, 62 mázsát a tűzoltóknak adták. A házaknál való cséplés engedélyéért 25 dinárt fizetettek. Ebből az összegből 10 dinárt a Népfront, 15 dinárt a tűzoltóság kapott. A pálinkafőzésnél minden liter után 20 dinár illetéket szedtek be. Az így kapott összegből egy írógépet vettek a helyi népbizottságnak. Minden járlatlevél után tíz dinárt hajtottak be, ebből fizették a járlatlevél-kezelőt. A nagy pompával rendezett temetések megadóztatták. Ezt a pénzt is a tűzoltók kapták.

A vádlottak szegény parasztemberek voltak. Két év előtt kerültek a község élére, fizetésük 3 ezer dinár körül mozgott havonta. Felvonulnak a tanúk és lassan kibontakozik a helyzet.

A tűzoltóság szinte patriarkális intézmény a faluban. Nélküle évtizedek óta semmit se lehet elképzelni. Ha társadalmi megmozdulásról van szó, ha közmunkákat kell elvégezni, az mind a tűzoltóságon keresztül megy. A tűzoltóság a Népfrontnak is jelentős része.

Fizetett tűzoltó csak három van. A többi önkéntes. De azt a három tűzoltót fizetni kellett. Kenyeret kellett biztosítani nekik. Igaz, hogy több pénz folyt be, mint amennyi fizetése annak a három embernek volt, de azt elköltötték felszerelésre, tűzoltó versenyre, nem hiányzik egy krajcár sem. Búza is sok jött össze. Hatvankét mázsa. Pedig csak hét és fél

mázsára volt szükség a három tűzoltó ellátására. A többit szétosztották azok között, akiknek hiányuk volt. Az állami felvásárlás megbízottja adott egy utalványt a megszorultnak s elküldte a tűzoltókhoz, azok kiadták neki a búzát, azt a búzát aztán bevitte a raktárba, a pénzt újból befizette a tűzoltóknak. A hatvankét mázsa búzából nem hiányzott egy kilogramm se.

Az önkényesség, a törvényellenesség nyilvánvaló. De az is biztos, hogy a vádlottak nem haszonlesésből jártak el. Mi készítette őket mégis törvényellenes cselekedetre? Részint a régi időkből fennmaradt szokásjog, részint az, hogy nem volt költségvetési hitel erre meg arra. Feltalálták magukat.

— Olvasta a népbizottságokról szóló törvényt? — kérdezi a bíróság elnöke sorra a vádlottakat.

S azok egymás után rázzák a fejüket. Nem, azt ők nem olvasták. Ketten négy elemít végeztek, az egyik ötöt. Szegény parasztemberek voltak.

A védőbeszédék elhangzása után a bíróság a vádlottakat bűnösnek mondotta ki s az elsőrendű vádlottat 7, a másodrendűt 5, a harmadrendűt pedig 4 havi elzárásra ítélte.

A sovány, feketeruhás asszony leveszi szájáról a zsebkendőt és mosolygós arccal lép az elítéltekhez. Valamelyiknek a felesége. A tárgyalás közönsége lassan kinyomakodik az ajtókon.

A hangulat megváltozott, de a pocakos embert még körülfogják néhányan s bólogatnak neki, amikor azt mondja, hogy hát: Nem igazság!

De most már egyre hangosabban vitatkoznak vele s van, aki a szemébe mondja, hogy elfogult, hogy nem híve a szocialista rendszernek s csak azért acsarkodott annyira a vádlottak ellen, mert kommunisták.

— Bocsánat — retirál a pocakos — az igazi kommunista előtt én kalapot emelek. Mert, kérem, ez egy gyönyörű eszme. Az igazi kommunista az én szememben az, aki mindenkinek igazságot tesz. Nem nézi, hogy ez szegény vagy gazdag, vagy gy vót, mi vót. Ember — ember! Ez az én elvem.

Az ember eltűnődik. Forradalmi időkben nem ritka a népítélet. Akkor egy közös hangulat uralkodik. S az emberek felett ott röpköd az igazság széelleme. Itt azonban egységes hangulatról szó se lehet. Ez a volt kereskedő vagy micsoda, az ő szájaízeszerinti »népítülethez« csinált hangulatot. De nem a fölbujtatottak ítélkeztek, hanem a népbíróság. S ez nagy különbség. Forradalmi időkben a pocakossal nem sokat vitatkoztak volna. Most, hagyni kell, hadd beszéljen. Valaki úgyis az elevenjére tapintott, most aztán úgy dicséri a szocializmust, hogy az ő szájából azt egyenesen rossz hallgatni.

A hangulat elmúlik. A jó hangulat is, a rossz is. Az emberek megnyugszanak. Azok is, akik az imént még karóba húzták volna azt a hármát ott a vádlottak padján.

Melegen süt a nyári nap s az utcákon szorgalmasan nyesik a fákat, mert védekezni kell a hernyók ellen.

Emlékezés Szentelekyre

Bevallom, nem a baráti kegyelet érzése iratja velem ezeket a sorokat. Szenteleky Kornél már tizennyolc éve halott és ennyi idő alatt a kegyelet is sokat veszít őszinteségéből. Könyveit, írásait is régen forgattam már. De ebben a rekkenő augusztusi hőségben eszembejutnak zarándokutaink abba a nagy bácskai faluba s így eszembejüt ő is. Mert ilyenkor,

augusztusban, Szenteleky halála évfordulóján mindig összeverődött egy lelkes kis társaság Szivácon: írók, újságírók, akiknek Szenteleky barátja és mestere volt. Az alkalomhoz illően sötét ruhába öltöztek, de hol volt már lelküknek »barna gyásza«? Vidámak voltak, tele tervekkel s örültek, hogy találkoztak egymással. Az írás ezen a tájon pusztába kiáltott szó maradt, az író hiába próbálta felfogni szavai visszhangját, a közöny mindent lefojtott, elborított. Legalább egymástól várták a biztatást, a bátorítást, a kritikát s ilyenkor, a sziváci temetőbe menet mindenről szót válthattak egymással, ami az irodalommal tartott kapcsolatot. Merész álmok, nagy elhatározások születtek ezeken a napokon. Voltak olyanok; akik itt ismerték fel igazi útjukat, voltak akik itt találták meg hangjukat, volt olyan, aki Szivácon tett fogadalmat arra nézve, hogy lemond a szabad versről és megpróbálja kötött formában kifejezni magát. S közben bort ittak és halpaprikást ebédeltek s borizú kántorhangján egyik társuk dalolni is kezdett a vendéglátó házigazda öreg harmóniuma fölött, míg egy csendesszavú elbeszélő bólogatva szívta szivarját s két népdal szünetében azzal fordult szomszédjához: — Te ismered Pannit, ugye? Elveszem feleségül.

Hát mondom, ilyen nagy és nemes elhatározások születtek Szivácon, a halott Szenteleky falujában. Nem képletesen gondolom, de csakugyan úgy volt, hogy a szelleme ott élt közöttünk s a túlfűtött hangulatban kinyitotta előttünk az irodalom kapuját, ahonnan széles távlatok nyíltak és mi nem féltünk elindulni a megvilágosodott célok felé.

Attól tartok, hogy némely prózai lelkületű olvasó mosolyra húzza most a száját, hogy én ennyire elragadtatom magam s tréfásan azt mondja: vajúdtak a hegyek... Olyan is lesz bizonyára, aki türelmetlenül összevonja a szemöldökét s bosszúsán dörmögi: vakargatják a polgári emlékeket. De csak egy kevés elnézést kérek és némi türelmet, aztán majd rendre rátérek mindenre, hogy mit jelentett nekünk Szenteleky, mit jelentett a vajdasági irodalom hosszú időkre s közben biztosíthatom az aggályoskodókat: nyugodtan alhatnak, nincs szándékomban a polgári irodalom hagyományait ébresztgetni ezzel a cikkel. Annál kevésbbé, mert ilyenek, sajnos, a mi vidékünkön nem voltak.

Volt azonban öt esztendő Szenteleky életében, közvetlenül a halála előtt, amikor ez a világot járt európeér megcsömörlött a dekadensektől éppúgy, mint a szürrealistáktól; Barbusse lapjába sem írt többé s a Nyugat éppoly hidegen hagyta, mint Egyiptom, ahol nemrég még oly elragadtatva járt és boldogan biztatta fáradt szamarát a Királyok völgyében: Hellu Haddam... Mert ez a világ kultúrájában oly otthonos falusi orvos egyszerre rádöbrent az igazságra, hogy az ember, ha író, a saját környezetében kell, hogy megtalálja önmagát. S mivel akkor már nemcsak író volt, hanem egy kis vajdasági magyar folyóiratnak a szerkesztője, tudatában volt annak is, hogy lehetnek írók itt a Vajdaságban s írhatják halomszámra a könyveket; ha alkotásaik nem erről a vidékről szólnak, nem ebben a talajban gyökereznek, ha nem az itteni emberek életéről adnak képet, — akkor az nem lesz vajdasági irodalom. Az író világa végtére mégis reális, kötött talajon épül, történetei meghatározott térben és időben játszódhatnak és éppen azzal kapják meg az élet hitelességét, hogy nem általánosak. Ahogyan a finn írótól nem várunk párisi szerelmi történetet, miképpen William Faulknerrel nem kívánjuk, hogy az amerikai vadon helyett a hortobágyi pusztára vezessen el bennünket, úgy a vajdasági írótól is a hazai táj s az itteni ember rajzát várja az olvasó éppúgy, mint az érdeklődő idegen.

Igaz, az ember mindenütt csak ember; az élet és a halál küzdelme a világ különféle részein élő emberek sorsában egyformán megvan. Vannak általános és örökérvényű emberi igazságok, emberi helyzetek, melyek az időben egyformán élnek. A kapa fölé görnyedő alak a kukoricatábla zöld erdejében, a magvető a fölszántott föld fekete árkaiban mindenütt és mindenki számára az örök parasztot mutatja. S mindenütt vannak szomorú és boldog emberek, erősek és gyengék, erőszakosak és megadóak; mindenütt vannak jók és rosszak, mert az emberi természetből eredő tulajdonságok minden változatukban megvannak a világ összes téerein élő emberekben.

Igen, az ember mindenütt csak ember, mindenütt az életért folytat küzdelmet, de nem minden országban, nem minden időben, nem minden társadalomban egyformán. Mert az ember se mindenütt egyforma. Nyelve, életmódja, helyzete, szokása, gyakran ruházata is mindenütt más és más. Reymont parasztjai is csak földművelők, Balzac és Móricz Zsigmond és Tolsztoj parasztjai is azok. Mégis nagy a különbség közöttük. Nemcsak abban, amit az egyén jelent minden társadalomban, hanem abban is, hogy a lengyel, a magyar, a francia és az orosz paraszt más égtájon, más időben és más viszonyok között élt.

Ez volt Szenteleky felismerése és élete hátralevő napjaiban ezt a hitét igyekezett elfogadtatni mindenkivel, akinek a magyar irodalomhoz ezen a vidéken némi köze volt. A helyi színeket, a helyi szellem felvilágosítását követelte egy új realizmus nevében s ez most, követelése növekvő időszerűségében, többnek látszik, mint lelkesítő, oktató, bátorító szerepe. Mert tulajdonképpen, amíg élt, nem is vezérnek tekintették, hanem inkább barátoknak, akinek szíve, könyvtára és vendégfogadó háza mindenki előtt nyitva állt. De hívó szavára nem mindenki hallgatott. S erről van szó, ez az éppen, amiről most, úgy érzem, már okvetlenül beszélni kell.

A vajdasági irodalmi mozgalom Szenteleky idejében nem volt egységes. Ő szerette volna egységessé tenni. De sajnos, hatóköre nem terjedt túl a Vajdasági Íráson, a Mi Irodalmunkon, illetve később a Kallangyán. Nemcsak a tekintélyes napilapok szálltak szembe mozgalmával, hanem egyes baloldali írók is. Az előbbieket a féltékenységen kívül kozmopolita világnézetük, az utóbbiakat merev gyanakvás zárta el Szenteleky mozgalmától. A kisebbségi politikában ugyanis akkoriban általánosító jelszavakat hangoztattak, osztatlan magyarságról beszéltek, Szenteleky viszont osztatlan irodalmat akart csinálni. Hogy más a politikai kizárólagosság és más az irodalmi egység, melyben politikai nézetei szabad fenntartásával mindenkinek helyet kellett volna kapni, azt akkoriban kevesen vették észre. Első nagy erőpróbája az »Akácok alatt« című antológia volt, de attól a proletárirók egy csoportja tüntetően elzárkózott azzal a megjegyzéssel, hogy »részvételükkel nem akarják a rothadt polgári irodalmat erősíteni«. Semmi se fájhatott úgy Szentelekynek, mint ez az elutasítás azok részéről, akikért annyit harcolt, akikkel együttértett, akiknek küzdelmeit oly rokonszenvvel kísérte. S megint csak neki volt igaza, amikor egy panaszos levelében erről a merev magatartásról így írt: »Őszintén szólva nem értem. L. elvi szempontját, hiszen az antológia nem készült polgári szellemben és a proletárirók nemcsak, hogy nem erősítették volna a polgári irodalmat, hanem éppen ellenkezőleg: erejük még sápadtabbá tehetné volna a »polgáriak« erőtlenységét«. Ugyanebben a levelében a francia kommunista Vaillant-Couturier könyvét kínálja fiatal barátjának, nem azért, hogy a francia avantgárdista stílusával ismertesse meg tanítványát, hanem a könyv tartalmára

hívja fel figyelmét, mely egy proletárfiú kalandjairól szól a kapitalista igazságtalanságok között. Mert Szenteleky abban az időben Eluard-t, Aragont, Sillonét és az új oroszokat olvasta, azokat, akik emberi jogokért és társadalmi igazságtalanságok ellen küzdöttek, a »neue Sachlichkeiten« íróit, őket tartotta a jövő reménységeinek.

Akik elfordultak tőle, akik legnagyobb küzdelmében hagyták cserben, azoknak be kellett ismerniök a halála után, hogy az ő egységes irodalmat követelő koncepciója merőben más célú és más természetű volt, mint a politikusok egységes magyarság-elve. Ő csak író-t ismert, persze, vajdasági magyar író-t, emezek csak — magyar. A bötcsinálta honmentő politikusok a polgárokkal együtt mosolyogtak erőfeszítésein és becsapták, hitegették. Ezt legjobban Szenteleky levelei bizonyítják. Amíg élt, ki-kezdtek magyarságát, már tudniillik azt, hogy nem magyar, hanem szerb eredetű és görögkeleti vallású volt. Vezér ő csak a halála után lett, amikor már úgy érezték, senkinek sem árthat.

Tragikus sors volt az övé, s igazi megbecsülésben csak barátai és tanítványai részesítették. Aztán elfelejtették azok is. Mert az idő felejtet. Pedig nem volna szabad elfelednünk, legalább a tanításait nem, amelyek egy emberöltőnél hosszabb időre szólnak. S lesz-e igazán irodalom egy emberöltő alatt a vajdasági irodalom?...

Annyi hittel, annyi hévvel senki sem ébresztgette még a kókádó lelküket ezen a tájon, mint ő, hogy csak egy verséből idézzek pár sort, abból a verséből, mely a vajdasági irodalmi mozgalom-szélmalomharcát fejezte ki és mély hivatástudata inspirációjaként született:

Gyerünk hát, harcra! Rajta! Rajta!
Ily hízott malmot vajh ki látott?
Hiszen ez alszik, folyton hortyog,
Nem tudja mi a harc és átok.
A vitorlák is állnak régen,
Mereven állnak, mint a holtak,
Az idő, élet nekik semmi.
Sohasem lesznek, mindig voltak.
Hát döfj belé! Sohase sajnáld!
Hátha megindul lomha szárnya...
Hiszen még él, mint téli medve
És idehallszik hortyogása.
Törjünk rá gyorsan! Döfjük! Szúrjuk!
Mindannyian egyforma hévvel,
Talán egyszer mégis felébred
És elmúlik a hosszú éjjel.

Az ember nem érti, hogy ez a vers nem forrósította fel az olvasók vérét, nem adott szárnyakat nekik s nem nyúltak a zsebükbe önfelédten, hogy megsegítsék ezt a merészalmú literátort, aki a semmiből akart itt mindenáron szellemi életet teremteni. Pedig nem sok hatása volt a versnek.

Csak az a kis csapat szavalta fáradhatatlanul, önnönmagát ösztökélve, amely ott gyülekezett ilyenkor augusztusban Szivácon, nem azért, hogy gyászoljon, hanem, hogy az életet és az ébredő szellemet ünnepelje a nehéz bácskai rögök felett. S azok, akiket meghagyott a halál egy időre még, s itt tartott a hűség, sokáig emlékezhetnek Szenteleky Kornélra. Legalább addig, amíg itt vajdasági magyar irodalomról lesz szó. Igaz, hogy az se nagy idő, mert az élet rövid, de a küzdelem hosszú és keserves.

HERCEG JÁNOS